

ÇARLIK RUSYASI'NIN AKDENİZ POLİTİKASI'NIN ARKA PLANI
THE BACKGROUND OF TSARIST RUSSIA'S MEDITERRANEAN POLICY

Leyla DERVİŞ* Khalida DEVRISHEVA**

Öz: Kiev çevresinde ortaya çıkan Ruslar su ve denizlere yabancı bir millet değildi. Daha X. yüzyılda Rusların ticaret ve soygun amacıyla Akdeniz'e kadar geldikleri biliniyor. Ruslar, XI-XVI. yüzyıllarda çeşitli sebeplerden dolayı güneye inememişlerdir. Fakat Ortodoks olan Ruslar Moskova'nın "Üçüncü Roma" olduğunu ve İstanbul'dan Roma'ya kadar uzanan toprakları bir gün elde edeceklerini düşünüyorlardı. Çarlık Rusyası'nın Akdeniz politikasının temelinde de bu yatıyordu. Rusya'yı güçlendiren I. Petro haleflerine sıcak denizlere inmeyi büyük tarihi bir politik miras olarak bırakmıştır. Onun haleflerinden II. Katerina ilk defa Akdeniz'e Rus donanması göndermeyi başarmıştır. Rusya'nın bir dünya gücü olmasını sağlaması için uluslararası ticaretin keşiştiği nokta olan Akdeniz'de var olması şarttı. Rusya İmparatorluğu'nun yıkıldığı 1917 yılına kadar, Akdeniz'de kalıcı olmak, İstanbul'a ve Boğazlara sahip olmak için her yolu denemiş ancak bunda kısmen başarılı olabilmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ruslar • Rusların Akdeniz Politikası • Boğazlar • İstanbul

Abstract: The Russians, who emerged around today's Kiev, were not a nation foreign to water and seas. They are known to have come down to the Mediterranean with the purpose of trade and robbery since the Xth. century. In XIth.-16th centuries, for various reasons, the Russians were unable to come to the south. But the Russian Orthodox considered Moscow to be the "Third Rome" and thought that they would seize the territory from Istanbul to Rome one day. Tsarist Russia's Mediterranean policy was formed on this basis. Peter the Great, who had strengthened Russia, bequeathed to his successors the task of going down to the warm seas. Katerina the II, one of his successors, was the first to succeed in sending the Russian navy to the Mediterranean Sea. It was essential for Russia to have access to the Mediterranean - the intersection of international trade - to become the giant of the world. The Russian Empire, until its collapse in 1917, tried in every way to maintain a naval presence in the Mediterranean and to stake a claim to Istanbul and the Bosphorus, but it was had been only partially successful.

Keywords: The Russians • Russian Policy in the Mediterranean • Channels • İstanbul

Giriş

Rusların tarih sahnesine çıktıkları ilk mekânlar tarihi kaynaklarda sulu ve bataklık yerler olarak tarif edilir¹. Buna bakarak Rusların su, nehir ve denizlere yabancı olmadıklarını söyleyebiliriz. Ruslar devlet kurup güçlendikçe güneylerindeki denizlere sahip olma arzusu da sürekli artmıştır.

Moskova Büyük Knezi İvan III.'ün Bizans prensesi Sofya Paleolog ile evlenmesi üzerine, Moskova Knezliği çevrelerinde Moskova'nın Bizans'a "*halef*" olacağı görüşü geliştirilmeye başlandı; bu görüş, sonrasında "*Moskova-Üçüncü Roma*" tarzında tamamıyla siyasi bir akide haline getirildi².

* Yrd. Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Antalya. devriseva@hotmail.com

** Ph.D., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Tarih Bölümü, Ankara. halida_d@yahoo.com

¹ Şeşen 2001, 51, 86-87, 161-162.

² Kurat 1990, 3.

Böylelikle Rus siyasi ve dini çevrelerinde Bizans topraklarının eninde sonunda ele geçirileceği fikri gelişti.

Rus Çarı I. Petro (1689-1725), tahta geçtikten sonra ticaret için büyük limanlara sahip olunması ve sıcak denizlere inilmesi gerektiğini fark eden ilk kişi olmuştur. Zira I. Petro, devletin gelişmesi, dünya hâkimiyetini ele geçirmesi için sıcak denizlere açılmanın ve ticaretini geliştirmenin birinci derecede önemli olduğunu kavramıştır. Bunu gerçekleştirebilmek için de Karadeniz ve Boğazların mutlak hâkimi olan Osmanlı Devleti'nin yıkılması ve onun sahibi olduğu coğrafi bölgelerin Rusya'nın eline geçmesi gerektiğine inanmıştır³. Pek çok yabancı danışmandan yardım gören ve batıdakilerin bilgi ve becerisinden büyük ölçüde yararlanmaya istekli olan Petro, “*nasıl bir çabayla bataklıklar içinden St. Petersburg'u yaratmışsa, aynı çalışkanlıkla çok büyük bir ordu ve donanma*” kurmuştur. Rus-Osmanlı Savaşları neticesinde Rusya Karadeniz'de jeopolitik ve jeostratejik aktör olmuştur. Rusya Avrupa güç dengesinde yerini almış ve bölgesel kara gücünden deniz gücüne dönüşmüştür⁴. Deniz gücüne dönüşen Rusya'nın en büyük hayali Boğazlara ve Akdeniz'e sahip olmaktı.

Rusya'nın Petro dönemi, köleliğin yaygınlaştığı ve Rusya'nın sekülerleştiği bir dönemdi. Merkezi otoritenin güçlenmesi, savaş ve Rusya'nın her yönde topraklarını genişletme arzusunun temelleri 17. yüzyılda atılan Rus iç ve dış politikasının ana hatlarını oluşturuyordu.

Çarlık Rusyası'na Akdeniz'e inme hayal ve cesareti veren temel neden, Deli (I.) Petro ile birlikte Rusya'da yapılan reformlar ve bu reformlar sayesinde Rusya'nın güçlenmesidir. Petro iktidara gelmez Avrupa'daki yenilikleri Rusya'da taklit etmeye başladı. Yeni “*Fevkalade Yetkili Rus Elçiliği*” makamı oluşturuldu. Avrupa'ya Rusları göndererek tahsil almalarını ve oradan Rus ordusuna gerekli olan uzman, mühendis ve topçuları Rusya'ya getirmelerini istedi. Bizzat kendisi gemi marangozu kılığında girerek Hollanda'da, İngiltere'de İtalya ve Polonya'da incelemelerde bulundu⁵. Sonuç olarak Petro Avrupa'dan Rusya'ya bin civarında çeşitli uzmanları getirmeyi başardı⁶.

Petro'nun belli başlı reformları olarak şunları sayabiliriz; yeni bir takvim, yeni bir alfabe ihdas etti. 1703'te “*Vedomosti*” adıyla ilk Rus gazetesi yayınlandı. 1714 yılında kütüphane ve müzeler, 1725 yılında Bilimler Akademisi kuruldu⁷. Kurulan akademi ve batıdan getirilen bilim adamlarının ülkeye sağladığı en büyük katkı, Rusya'nın topraklarını genişletmesi oldu diyebiliriz. İdari sahada senato, bakanlar kurulu gibi yenilikler Rusya'nın güçlenmesini sağladı. Petro, dini alanda da reform yaparak ruhban sınıfından meydana gelen bir Kutsal Dini Kurul oluşturarak kiliseyi kendine bağladı⁸. Uygulanan iktisadi politikalar neticesinde, Petro döneminde 200-300 kadar endüstriyel işletme kurulmuştur. Ticareti geliştirmek amacıyla kanallar inşa edildi ve ticaret filosunun kurulmasına başlandı⁹. 1716'da İsveç ve Alman modelleri örneğinde bir “*Askeri Kanunname*” yayınlanmıştır. İlk defa Avrupa tarzı eğitim ve talim yapacak bir piyade ve süvari orduları kuruldu. Ruslar savaşlarda çakmaklı tüfek ve süngü kullanmaya başlamıştır. Petro ayrıca, ilk Rus gemi inşa

³ Keleş 2009, 90.

⁴ Mammadov 2014, 18.

⁵ Petro'nun Avrupa seyahati ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Acar 2009; Bushkovitch 2012.

⁶ Riasanovsky 1993, 220.

⁷ Acar 2009, 146.

⁸ Vernadsky 2009, 200-201.

⁹ Riasanovsky – Steinberg 2011, 245.

endüstrisini kurdu. Rus donanması bu reformlar ile başarılı bir gelişme gösterdi¹⁰.

Ülkesinde uyguladığı reformların yavaş yavaş meyvesini almaya başlayan Petro, ülkenin büyümesini topraklarını genişleterek ve uluslararası alanda etkin şekilde var olarak sağlamak istiyordu. Çar Petro, Baltık Denizi kıyısında bir liman kurmak için İsveç'e savaş ilan etti. 27 Haziran 1709'da meydana gelen Poltava Muharebesi'ni kazanan Rusya 30 Ağustos 1721 tarihinde İsveç ile Nystadt Antlaşması'nı imzaladı. Bu anlaşma ile Rusya Baltık'a sağlam bir şekilde yerleşti ve "Avrupa'ya açılan pencere" elde ederek kuzeydeki İsveç'in yerini aldı¹¹.

Petro'nun işgalci politikası batı ile sınırlı değildi. Onun en önemli hayali Hindistan'a sahip olmaktı. O, 1695, 1714-1717 ve 1721 yıllarında Hindistan'a elçi ve heyetler gönderdi¹². Petro, 1714-1722 yılları arasında Türkistan'a dört keşif heyeti yolladı. Rusya ile Buhara Hanlığı arasında diplomatik ilişkiler kuruldu. Hanlığın zenginlikleri hakkında bilgiler toplandı¹³. İran'ın kuzeyini ele geçirmek için hazırlıklara başlandı¹⁴. O devirde Rusya İmparatorluğu için çalışan askerler ve bilim adamları doğuda Amerika kıtasına kadar ulaşmış durumdaydı. Her yönüyle büyümeye başlayan Rusya'nın güneyindeki en büyük engel Osmanlı İmparatorluğu idi ve bu devletin ortadan kaldırılması veya etkisiz hale getirilmesi gerekti.

Kiev çevresinde ilk olarak devletlerini kuran ve Avrasya'nın kuzeyinde güçlenip imparatorluk oluşturan Rusların sıcak denizlere inme hayali çok uzun zamandır mevcuttu. Rusların Doğu Avrupa'dan Kuzey Amerika'ya kadar uzanan toprakları ilhak etmeleri onları tatmin etmemiştir. Ortodoksların koruyuculuğuna da soyunan Rus Çarlığı devamlı güneye doğru yayılmak, Akdeniz'e hâkim olmak istemiştir. Bu makalede Çarlık Rusyası'nın Akdeniz politikasını ortaya koymaya çalışacağız ki, "Akdeniz kıyılarında güçlü şekilde var olabilme tarihi Rus deniz meselesiydi"¹⁵.

Rusların Akdeniz ile Tanışmaları

Batılı devletlerin buharlı gemiyi icat edip Ümit Burnu'nu keşfetmesine kadar Akdeniz dünyanın merkezi konumundaydı. İpek Yolu eski önemini yitirdikten sonra batı ile doğu arasındaki ilişki önemli ölçüde Akdeniz üzerinden sağlanıyordu. Ticaret ağırlıklı olarak Akdeniz üzerinden yapılıyor, semavi dinlere inananların kutsal toprakları Akdeniz'in doğusunda bulunuyor ve hatta en eski uygarlıkları bile Akdeniz birbirlerine bağlıyordu.

Kiev çevresinde örgütlenen Ruslar Konstantinopolis'e kadar gelerek Bizans ile ticaret yapıyorlardı. X. yüzyıl Arap seyyahları Karadeniz'in bir Rus denizi olduğunu yazarlar¹⁶. Karadeniz'i kendi denizi olarak gören Ruslar zamanla hedef büyüttüler. Karadeniz'den Marmara Denizi'ne açılan Rus tüccarlarının bir sonraki hedefi elbette Akdeniz idi.

Rus tarihçileri "Rusların hayatta kalma mücadelesi vererek" Bizans'ın Karadeniz, Marmara ve Akdeniz'deki topraklarına saldırı düzenlediğinden bahsederler. IX. yüzyıla ait Hellen kaynaklarında, Rus tüccarları ile askerlerinin 813 yılında Atina yakınlarındaki Aigina Adası'na saldırdığına

¹⁰ Petro'nun askeri reformları için ayrıca bk. Petrov 1892, 46-91.

¹¹ Acar 2009, 152.

¹² Nevskaya 1996, 14-15.

¹³ Popov 1853, 32-68.

¹⁴ Halfin 1986, 6-7.

¹⁵ Podgorniy 1999, 139.

¹⁶ Şeşen 2001, 51.

dair bilgiler verilir¹⁷. Arap seyyahlarından Yakubi, İbn Havkal ve El-Mesûdi, Rusların 844 yılında Sevilya'ya saldırdığını yazmışlardır¹⁸. Böylece Rusların Akdeniz'e ilk açıldıkları tarihin IX. yüzyıl olduğunu söyleyebiliriz. Rusların Akdeniz'e açılmaları onların batılı ülkeler tarafından da tanınmasını sağlamıştır.

Rusların sıcak denizlere inme arzusunun merkezinde İstanbul'a sahip olma arzusu vardı. Ruslar daha X. yüzyıldan itibaren İstanbul ile yakından ilgileniyorlardı. Rus derebeylerinden Oleg 907 yılında Konstantinopolis'i kuşatmış ve Bizans'ı kendine vergi ödemek için anlaşma yapmaya zorlamıştı. Ayrıca Rusların lehine olan bir ticari anlaşma yapılmış ve bu anlaşma 912 yılında yenilenmiştir¹⁹. Yine Rus derebeylerinden İgor 944 yılında Bizans ile yeni bir anlaşma yapmıştır²⁰. Bu anlaşmalar Rusların denizde ellerinin güçlenmesini ve Boğaz yoluyla Akdeniz'e açılmalarını sağlıyordu.

X-XI. yüzyıllarda bir takım Rusların Bizans donanmalarında kiralık asker olarak çalıştıklarına şahit olmaktayız. Örneğin, 700 Rus asker 902 yılında Girit'te Araplara karşı savaşmıştır. Yine 936 yılında 415 Rus askeri Bizans'ın İtalya'ya yaptığı sefere katılmıştır. 949 yılında Girit'e yapılan sefere Rusların 629 askerden oluşan 9 donanması iştirak etmiştir²¹. Elbette bu donanmalar Kiev Devleti'nin olmayıp, denizci Ruslara ait kiralık donanmalar idi.

X. yüzyıla ait tarihi kaynaklarda, Rus tüccarlarının Afrika'nın kuzeyine, Endülüs'e mal götürdüğü bildirilir. Rus tüccarlarının oralara kadar gidebilmesi o devirlerde ancak deniz yolu ile mümkündür²². Bu bilgileri Arap kaynakları da doğrulamaktadır. Arap seyyahlarının yazdıklarına göre, "Ruslar ticaret için Endülüs, Roma, Konstantiniyye ve Hazar ülkelerine gelir giderlerdi"²³.

XI. yüzyılın ikinci yarısında Ruslar arasında iç karışıklık baş gösterir. Bu devirden itibaren Rusların güneye indiklerine dair tarihi bilgilere rastlamıyoruz. Üstelik daha sonraki yüzyıllarda Rusların sıcak denizlere inmesini Cengiz Han önderliğindeki Türk-Moğol halklarının Avrasya'yı ele geçirmesi ve daha sonra Osmanlıların güçlenerek Ortadoğu'dan Batı Avrupa'ya kadarki toprakları içine alan imparatorluklarını kurması engelledi. Böylelikle Rusların Akdeniz ile tanışmasına Rus tüccarları ile Bizans'a kiralık olarak çalışan Rus denizcilerinin sebep olduğunu, Rusların Ortodoks dinini benimsemelerinin onların bu bölgeye olan ilgisini arttırdığını söyleyebiliriz.

Çarlık Rusya'sının Akdeniz'e Çıkışı

Rusya'nın denizcilik tarihi kitaplarında, "Tarih diyor ki, Rusya donanmasız küresel güç olamaz, Rusya için donanma çok önemlidir, Rusya donanmasına yapılacak yatırımları keserek çok şey kaybetti"²⁴ ifadesine sık sık yer verilir. Gerçekten de Rusya'nın dünya devleti olmasında donanmasının önemli bir yeri olduğunu belirtmeliyiz.

Çarlık Rusyası'nın donanması resmi olarak 1696 yılında kurulmuştur²⁵. Tahmin edildiği gibi,

¹⁷ Mavrodin 1950, 12.

¹⁸ Şirokorad 2013, 6.

¹⁹ Kurat 1987, 21-22.

²⁰ Mavrodin 1950, 14, 19-20.

²¹ Rusların Bizans donanmasında kiralık olarak çalıştığına dair ayrıntılı bilgi için bk. Mavrodin 1950, 23-24.

²² Mavrodin 1950, 20.

²³ Şeşen 2001, 49, 162.

²⁴ Boltrukeyiç 2014, 4.

²⁵ Dotsenko 2002, 5-7.

Rus donanması I. Petro tarafından Azak Denizi'ni korumak amacıyla oluşturulmuştur. Böylelikle Rusların donanmaya sahip olmasına da Türkler vesile olmuştur.

Elbette, I. Petro'nun donanma kurmadaki hedefi sadece Azak'ı korumak değildi. O donanmadan istifade ederek cihan devleti olmak, sıcak denizlere inmek, Rusya topraklarını güneye doğru genişletmek istiyordu. Bundan dolayı, "Petro'dan sonra iktidara gelen halefleri de aynı politikayı benimseyerek Rusya'nın Karadeniz ve Boğazlar üzerinden sıcak denizlere inebilme politikasını yani Osmanlı'nın yıkılması politikasını aynen sürdürmüşlerdir"²⁶. I. Petro'dan sonra tahta geçen altı çar, onun gibi başarılı olamaları da kendi çağlarında Rusya'nın "sıcak denizlere inme" politikasını aynen sürdürmüşlerdir.

"Sıcak denizlere inme" politikasını gerçekleştirmek için güçlü donanmaya ihtiyaç vardı. Bundan dolayı Boltrukeyiç; "Eğer I. Petro'dan günümüze kadarki cereyan eden tarihî olaylar üzerinde düşünürsek, diyebiliriz ki, Rusya pek çok kez ve pek çoğunu yendi, ama bunlardan azami düzeyde verim almasını düşmanlarına karşı denizde güçlü olduğu zaman elde etmiştir"²⁷ demektedir. Ruslar güney istikametinde, başka bir deyişle Akdeniz çevresinde hedeflerine mutlaka ulaşmak istiyorlardı.

Petro'nun jeopolitik ve stratejik derinliği olan politikasını yaklaşık bir asır sonra Çariçe Büyük Katerina tamamlamıştır²⁸. Namıdiger II. Katerina, dış politika ve özellikle Rusya'nın Akdeniz politikasında önemli bir başarıya imza atmıştır. Elverişli siyasi koşullardan yararlanarak Azak Denizi'ni ve kısmen Kara Deniz sahilini ele geçirip Akdeniz yolunu açmıştır²⁹. "II. Katerina döneminde sıcak denizlere açılma politikası ana hedef olarak belirtmiştir. Bu zeki Çariçe döneminde donanmaya ayrı bir önem atfedilmiştir. Gerek kadırğa sayısı, gerekse de kalite artırılmıştır" (Fig. 1)³⁰. Her devletin yaptığı gibi, Rusya da önceleri Akdeniz'e ekonomik yani ticari nedenlerle açılmıştı veya uluslararası arenada böyle görünmek istemişti.

1763 yılında Vladimirov adında bir tüccar Akdeniz ülkeleri ile ticaret yapabilmek için ticari bir şirket kurmuştur. Çariçe Katerina bu şirkete 10 bin ruble vererek ortak olmuştur. 23 Ekim 1763 tarihinde Saint Petersburg'da "İyilik Umudu" adında Akdeniz seferlerine çıkacak askeri bir geminin inşasına başlanır. Bu gemi 4 Haziran 1764 yılında denize indirilir. Aynı yılın Ağustos ayında ticari gemi bayrağı ile Akdeniz'e doğru yola koyulur³¹. Gemi kaptanı Pleşeev'e verilen gizli talimata göre, onlar Akdeniz kıyıları ve limanları hakkında bilgi ve resimler toplayacaklardı.

Rusya'nın o devirde deniz yoluyla Yunanlılara askeri malzeme, özellikle top göndererek onları Osmanlı Devleti'ne

Fig. 1. Çariçe Katerina'nın Osmanlı Devleti ile Devam Eden Savaşta Donanma ve Kara Kuvvetlerinin Güçlendirmesi İçin İmzaladığı Ferman'ın Kopyası

²⁶ Keleş 2009, 90.

²⁷ Boltrukeyiç 2014, 4.

²⁸ Mammadov 2014, 19.

²⁹ MMRI 1877, I.

³⁰ Öztürk 2013, 53.

³¹ Şirokorad 2013, 11.

karşı ayaklandırmak istediğini biliyoruz. Osman Köse, II. Katerina'nın aklına Rumları Osmanlı'ya karşı ayaklandırma fikrini soğan kişinin Mareşal Münich olduğunu belirtir³². Mareşal Münich faktörü ile birlikte, burada din kardeşliğini, Rusya'nın "Üçüncü Roma" hayalini de unutmamak gerekir.

1768 yılında Türk-Rus Savaşı patlak verdiğinde Katerina Osmanlı'ya Akdeniz'den saldırma kararı alır. Bu, o devrin mantığıyla imkânsıza yakın bir şeydi. Rusların daha önce Akdeniz'de deniz gücü olmamıştı. Çariçe Katerina Yunanlılara güveniyordu. Balkanlardaki gayrimüslimler arasında Rus ajanları çeşitli propagandaları zaten yapıyorlardı. Bundan dolayı 19 Ocak 1769 tarihinde Balkan Yarımadası'ndaki Slav halklarına bir manifesto gönderildi. Çariçe manifestosunda onları Osmanlı'ya karşı ayaklanmaya davet ediyordu³³. Anlaşılan, II. Katerina'nın 1764 yılında Akdeniz'e casusluk için gönderdiği "ticaret" gemisi de Rusya açısından olumlu haberler ile dönmüştü.

Bu gelişmelerden sonra II. Katerina Balkanlar'da ve Yunanistan'da elini güçlendirmek, Osmanlı'ya karşı Akdeniz kıyılarındaki halkı isyana teşvik etmek amacıyla Akdeniz'e donanma gönderme kararı almıştır. Rusya tarafından Akdeniz'e ilk defa gönderilen donanma "Avrupa", "Svyatoslav", "Kutsal Evstafiy Plakida", "Üç İerarh", "Kutsal İonuarıy", "Kuzey Kartalı" ve "Üç Başrahıp" adındaki yedi gemiden oluşuyordu. Rusların kalabalık Akdeniz donanması 18 Temmuz 1769 tarihinde Kronstadt Limanı'ndan Amiral Spiridov başkanlığında yola koyulmuştur. Bu gemilerde toplam 640 top ve 5582 mürettebat mevcuttu³⁴. Çarlık Rusya'nın Akdeniz'e açılma politikası, aynı zamanda Rus Donanması'nın okyanusa açılmasına da vesile olmuştur.

Rusların o devirlerde İngilizler ile ilişkileri iyi olduğundan, bahsi geçen Rus gemileri Akdeniz'e giden yolda İngilizlere ait limanlarda dinlenme ve gemilerinin ihtiyaçlarını giderme imkânına sahip oluyorlardı³⁵. Akdes Nimet Kurat, bu kalabalık Rus gemilerinin on ikisinin İngiliz gemisi olduğunu belirtmektedir: "Rusya ile ticaretten büyük menfaatler bulan İngilizler bu sıralarda Rusya'ya desteklemek siyasetini güdüyorlar ve Rusların Türklere karşı kazanacakları zaferde kendileri için de menfaatler umuyorlardı. Dolayısıyla İngiliz hükümeti Rus askerlerinin taşınması için gereken 12 İngiliz gemisinin Ruslara kiralanmasına muvafakat ettiği gibi, birçok yüksek rütbeli İngiliz deniz subayının da Rus hizmetine girmesine izin vermiş, işte bu İngiliz deniz subaylarının yardımıyla Rus harp gemileri Akdeniz'e gelebilmişlerdi"³⁶. Aslında İngilizler Ruslara destek vererek Akdeniz'deki Fransız gücünü dengelemek istiyorlardı³⁷. Denilebilir ki, Rusların Baltık Denizi üzerinden Akdeniz'e açılmalarında İngilizlerin emeği büyüktür.

Donanma daha Akdeniz'e ulaşmamışken, II. Katerina Rusya'nın Akdeniz Güçleri'nin başına Graf Orlov'u tayin etmiştir³⁸. Graf Orlov kısa zamanda Yunanlı denizcileri de kendine katarak yolda kırılıp dökülen donanmayı toparlamıştır. II. Katerina'nın planladığı şekilde Rus donanmasını Akdeniz'de gören Yunanlılar Osmanlı Devleti'ne karşı isyan etmeye, Ruslar ile birlikte hareket etmeye başlamışlardır. Bu isyanlar kısa sürede Osmanlı Devleti tarafından bastırılıp, Rusların

³² Köse 2006, 40; Rusya'nın Akdeniz ve Balkanlar'da etkin olmasında rol oynayan yabancı casus ve denizciler ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Kadırbayev 2011, 18-34.

³³ Şirokorad 2013, 12.

³⁴ Şirokorad 2013, 15-17.

³⁵ Rus donanmasının izlediği güzergâh ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Köse 2006, 41-43.

³⁶ Kurat 1990, 26.

³⁷ Halfin 1986, 115.

³⁸ Şirokorad 2013, 21.

umduğu yüzde yüz gerçekleşmemesine rağmen gelecek için umut vermiştir. II. Katerina Akdeniz donanmasını güçlendirmekte kararlıydı. Bu amaçla 9 Ekim 1769 tarihinde Kronstadt'tan Akdeniz donanmasına takviye gemiler gönderilmiştir³⁹.

Rus donanmasının Akdeniz'e doğru yola çıktığını Fransa diplomatik kanalından öğrenen Osmanlı Devleti bölgede bir takım tedbirler almasına rağmen ayaklanmaları önlemeyi ve Rusları Akdeniz içlerine sokmamayı başaramamıştır⁴⁰. Aslında, daha önce bu tür tecrübeye sahip olmayan Rusların Akdeniz'e sağ salim ulaşmaları o devrin şartlarında çok büyük başarı idi. Öte yandan Osmanlılar Rus donanmasının Akdeniz'e sağ salim ulaşış orada başlarına iş açacağını kestirememişlerdi.

Sadece Yunanistan'daki halk değil Malta'dakiler de Rus donanmalarının Akdeniz'e açılmasından çok memnun idi. II. Katerina Malta'ya Kavalkavo'yu elçi olarak göndererek Osmanlı'ya karşı denizde birlikte savaşmayı teklif etmişti. Fakat ilerleyen dönemde çeşitli iletişimsizlikler nedeniyle bu gerçekleşmemiştir⁴¹. Bu teklif gerçekleşme de Rusların bölgede dindaş ve ırktaş müttelikleri zaten mevcuttu.

Rus gemilerinin Akdeniz'e geldiğini öğrenen Osmanlı donanması da onları karşılamaya çıkmıştır. 5-7 Temmuz 1770 tarihinde Rus ve Osmanlı donanmaları arasında büyük bir muharebe yaşanmıştır. Çeşme Deniz Muharebesi olarak bilinen bu savaş sonunda Osmanlı donanması Ruslar tarafından ağır bir yenilgiye uğratılmıştır⁴². Bu savaş sonunda Rus donanması Akdeniz'de itibar ve güven kazanmıştır. Rusların bu zaferi aynı zamanda Türk-Rus savaşının sonucunu da etkilemiş ve Osmanlı Karadeniz'i Ruslar ile paylaşmak zorunda kalmıştır. Küçük Kaynarca Antlaşması imzalanana kadar da Rus donanması Akdeniz'de korsanlık yaparak bölgede gezmeye devam etmiştir. Bu yapılan korsanlık donanmanın geçimini sağlaması yanında Osmanlı Devleti'ni zayıflatmak amacı da güdüyordu.

Rusların Akdeniz'de başarılı olmasında sadece İngilizlerin etkisi yoktu. Osmanlı'ya düşman kesilen başka Akdeniz halkları da Rus donanmasına yardımcı oluyorlardı. İlk defa memleketlerinden uzak bir diyarda bulunan Rus donanmasının başarılı olmasında Yunan ve Güney Slav kaptanlarının yardımları büyük rol oynamıştır⁴³. Bütün bunlar Osmanlı Devleti'ni yok etmek, Boğazlara, İstanbul'a sahip olmak, Akdeniz'deki ve Balkanlar'daki halkların Rusya emrine girmesini ve Moskova'nın Ortodoks âleminin başkenti olmasını sağlamak içindi.

“Grek Projesi” veya Rusların Boğazlar Aşkı

Ruslar genelde sıcak denizlere inme, özelde Boğazlara hâkim olma aşkını hep canlı tutmuşlardır⁴⁴. Bunun Rusya'ya getirisi büyüktü. Hem ekonomik, hem dini, hem sosyolojik, hem de jeopolitik açıdan Rusya'nın kazancı söz konusu idi. Bunu gerçekleştirmenin yolu Osmanlı Devleti'nin ortadan kaldırılmasından geçiyordu. Osmanlı Devleti'ni ortadan kaldırmak veya Avrupa'dan tamamen çıkarmak için Rusya'nın Akdeniz'de güçlü şekilde var olması gerekiyordu. Rus donanması Akdeniz'de kalıcı olmak için Osmanlı tebalarını kışkırtmak, adalarda suni bir devlet kurup onun koruyuculuğuna

³⁹ Şirokorad 2013, 29.

⁴⁰ Köse 2006, 42-43.

⁴¹ Şirokorad 2013, 19.

⁴² Çeşme Deniz Muharebesi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Dotsenko 2002, 13-23; İşipek – Aydemir 2006.

⁴³ Kadırbayev 2011, 29.

⁴⁴ Rusların bu amaçlarını en yalın şekilde Çernyavskiy kendi makalesinde dile getirmektedir. Bk. Çernyavskiy 2006, 333-338.

soyunmak, savaş çıkarmak ve diplomatik kozlarını kullanmak gibi her türlü yolu denedi.

Çanakkale Boğazı'nı kontrol ederek İstanbul'a deniz yolu ile giriş çıkışları durdurmak isteyen Rus donanması 1770 yılının sonlarına doğru Ege Denizi'ne demir atmış, denizdeki küçük adaları işgal etmiştir. II. Katerina 1768-1774 Rus-Türk Savaşı'nı sonlandırma görüşmeleri yapılırken, başta Osmanlı Devleti'nden Ege Denizi'nden bir adanın kendilerine verilmesini de şart koşmuştur⁴⁵. Çariçe Katerina ayrıca Rus donanmasından Çanakkale Boğazı'nı ele geçirmesini istese de, Graf Orlov buna bir türlü cesaret edememiştir. Lakin Graf Orlov, boş durmayıp Akdeniz kıyılarındaki Osmanlı tebalarını Sultan'a karşı ayaklandırmaya çalışıyordu. Orlov, Suriye'de ve Mısır'da bu hamlelerini gerçekleştirmek istemiştir⁴⁶.

1774 yılında Küçük Kaynarca Antlaşması sağlandıktan sonra antlaşmanın 17. maddesi gereği Rus donanması Akdeniz'i terk etmiştir (Fig. 2). Bu antlaşma sayesinde İstanbul'da daimi Rus elçiliği açılmıştır. Ruslar böylece en çok arzu ettikleri İstanbul'u ele geçirme hayallerine biraz olsun yaklaşmış oluyordular. Ruslar bu anlaşma gereği İzmir'de, Kıbrıs'ta, Balkanlar'da ve Venedik'e bağlı adalarda konsolosluklar açma hakkını elde etmişlerdir. A. B. Şirokorad, II. Katerina devrinde Yunanistan ve civarında Rusya tarafından açılan konsoloslukların sayısına daha sonra hiçbir zaman ulaşamadığına dikkat çekmiştir⁴⁷.

Küçük Kaynarca Antlaşması'nın konumuz açısından ilgili kısmı 11. maddede verilmektedir; “*İki taraf gemileri tüm denizlerde ticaret maksadıyla serbestçe dolaşabileceklerdir. Rusya ticaret gemileri Akdeniz'den Karadeniz'e ve Karadeniz'den Akdeniz'e geçebileceklerdir*”⁴⁸. Bu ticari geçişler her zaman iyi niyetli olmuyordu. Rus ticaret gemileri Boğazlardan “*serbest geçiş hakkı*”ndan faydalanarak, Ege Denizi'ndeki adalarda yaşayan Rumlara ve Karadağlılara sürekli kaçak silah ve mühimmat taşımakta ve onları isyana kışkırtmakta idi⁴⁹.

Bu antlaşmada bizi ilgilendiren bir başka husus, Rusların İstanbul'da Ortodokslara kilise yap-tırma hakkı elde etmeleridir. Rusya bu maddeyi ilerleyen yıllarda “*Osmanlı Devleti'ndeki Hıristiyanların hamisiyim*” şeklinde yorumlamaya başlayacak, II. Katerina buna dayanarak kendinde Balkanlar'daki Hıristiyanlara manifesto gönderme, “*Grek Projesi*”ni uygulama hakkı görecektir⁵⁰. II. Katerina'nın “*Grek Projesi*” hakkında makale kaleme alan M. E. Lupanova, Çariçe'nin sevgilisi G. A. Potemkin ile birlikte 1780 yılında ateşli şekilde bu projeyi gerçekleştirme üzerinde çalıştıklarını, projenin nihai hedefinin İstanbul'un fethedilmesi olduğunu ve 1782 yılında projenin tam olarak ayrıntılı bir şekilde kâğıda döküldüğünü bildirir⁵¹.

Ruslar bölgedeki etkinliklerini arttırmak için ırktaş ve dindaşlarına vatandaşlık verme yolunu da kullandılar. “*Gerek Rus hükümeti, gerek Sultan'ın Rum Ortodoks tebası, bu hakları (Küçük Kaynarca Antlaşması'ndaki) büyük bir gayretle istismar etmişlerdi. Bunun sonucunda, sonraki on yıllarda Balkanların her tarafına ve Yunan adalarına Rus konsolosları tayin edilmiş, konsoloslar da (berat sistemi altında) Rus yurttaşlığını yerli Hıristiyanlara cömertçe sunmuşlardı*”⁵². Kısacası, Küçük Kaynarca Ant-

⁴⁵ Halfin 1986, 119.

⁴⁶ Köse 2006, 87-89.

⁴⁷ Şirokorad 2013, 57.

⁴⁸ Köse 2006, 114.

⁴⁹ Kurat 1990, 33.

⁵⁰ Kurat 1990, 29-33.

⁵¹ Lupanova 2008, 198.

⁵² Zürcher 2008, 40.

Fig. 2. II. Katerina Tarafından Onaylanan Küçük Kaynarca Antlaşması

laşması Rusların Akdeniz'deki konumunu güçlendirmiş ve ilerleyen yıllarda bölgede yeni hamleler gerçekleştirmesine imkân sağlamıştır.

Uluslararası siyasetin çirkinliği bir kez daha burada gözümüze çarpmaktadır. Rusların Akdeniz'e çıkmasına yardımcı olan İngilizler daha 20 yıl geçmeden bölgede güçlenen Rusları engellemek için harekete geçecektir. Rusya Hükümeti 1788 yılında Amiral Zaborovskiy önderliğinde Baltık Denizi'nden Akdeniz'e büyük bir askeri donanma göndererek Osmanlı Devleti'ne karşı Balkan halklarını yeniden ayaklandırmak istese de, İngiliz Hükümeti Rusya'nın bu teşebbüsünü boşa çıkarmayı başarmıştır. Çarlık Rusyası Osmanlı tebasındaki Hıristiyanları etkisi altına alıp ve onları kullanarak bölgedeki kendi meselelerini çözmek istemiştir. Bu politika aslında Balkan halklarının çıkarları ile de uyuyordu⁵³.

19. yüzyıla yaklaşırken Ruslar Akdeniz ülkelerine yardım, bölgedeki olaylara da müdahale eden ülke konumuna gelmiştir. 1798 yılında Rus donanması Osmanlı ile birlikte Mısır'ı işgal eden Fransa'ya karşı, akabinde İtalya'daki olaylara donanmasıyla müdahil olmuştur. Akdes Nimet Kurat'ın "garip" olarak nitelediği Akdeniz'de Türk-Rus ittifakı Fransızların bölgede güçlenmesinden kaynaklanmıştır. Osmanlı Fransızlara karşı Rusların yardımına ihtiyaç duyarken, Rusya Akdeniz'in Fransız gölüne dönüşmesinden endişelenmiş ve Akdeniz'de kalıcı olmak için üs arayışlarına girmişti⁵⁴. Rusların Osmanlı'ya yardım için donanma göndermesini Enver Ziya Karal biraz farklı yorumlamaktadır: "Ruslar, Osmanlı İmparatorluğu'nu başka devletlerle paylaşmak ve yahut onun yerine bir Grek devleti kurmaktansa, padişahı himayelerine almanın daha uygun olacağını bundan böyle düşünmeye başlamışlardır"⁵⁵. Bu kararın Rusların Boğazlar ve Osmanlı Devleti ile ilgili nihai kararları olduğunu düşünmek saflık olurdu. Her halde Ruslar bu şekilde Osmanlı'yı sindirmek istemiş olabilirler.

Rusların Akdeniz'de kalıcı olma hedefini tutturduğunu söyleyebiliriz. A. Ş. Kadirbayev bu konu ile ilgili: "Rus donanmasının Akdeniz'deki varlığı sadece 1854-56 Kırım Savaşı sonrasında birkaç yıllığına ortadan kalkmıştır"⁵⁶ demektedir. Rus donanmasının Küçük Kaynarca Antlaşması gereği 1774-75 yılında Akdeniz'i terk ettiğini de burada belirtmeliyiz. Gemiler gidiyor ve tekrar bölgeye dönüyorlardı. Rus etkisi ise bölgede artarak devam ediyordu.

O devirlerde Malta korsanların merkezi haline gelmişti. Güçlü devletler de burasını sürekli işgal ediyorlardı. 1798 yılının Mayıs ayında Fransa Malta'yı işgal edince Maltalılar Rus Çarı I. Pavel'den yardım istediler. I. Pavel Malta gibi stratejik açıdan önemli bir ada ile güçlü bir ilişkiler ağı kurmayı becerebilmiştir. St. Petersburg açısından Malta, gerek Akdeniz stratejisinde, gerekse Katolik dünyası ile olan ilişkiler göz önünde bulundurulduğunda kayda değer bir konuma sahipti. Maltalılar tarafından verilen "Malta Haçı Nişanı" ile Malta için yetkide söz sahibi olan Pavel, bu siyaseti ile Rus Çarlık Donanması'nı Akdeniz'de söz sahibi olmaya uygun hale getirmiştir⁵⁷.

19. yüzyıl başlarında Osmanlı, Rus donanmalarını Boğazlardan sorunsuz geçirmeye başlamış, böylece Boğazların hukuki statüsü değişmiştir. Bu dönemde Ruslar açısından yaşanan bir başka yenilik Baltık donanmasına kayıtlı Rus donanmasının Karadeniz'e geçmesi olmuştur⁵⁸. Akdeniz'de

⁵³ Halfin 1986, 128.

⁵⁴ Kurat 1990, 40-45.

⁵⁵ Karal 2011, 205-206.

⁵⁶ Kadirbayev 2011, 19.

⁵⁷ Öztürk 2013, 54.

⁵⁸ Şirokorad 2013, 92.

Fransızların güçlenmesi sonucunda 1805 yılında Rus-Türk ittifakı yapıldı. Bu ittifak sayesinde Rusya Akdeniz ve Osmanlı üzerindeki etkisini daha da güçlendirdi. Şirokorad, “*Yapılan anlaşmanın 4. gizli maddesine göre, Osmanlı padişahı Yunan adalarının Rus ordusu tarafından işgal edilmesini kabul etmiştir*” demektir⁵⁹.

Akdeniz’de Fransızlara karşı yapılan savaşlardan sonra 1809 yılında Rus Çarı I. Aleksandr Akdeniz donanmasını Karadeniz ve Baltık denizlerine çekme kararı almıştır. Fakat Rus donanmasının Akdeniz’den ayrılması çok da uzun sürmemiş, savaşların başlamasıyla donanma yeniden Akdeniz’e dönmüştür. Kadırbayev’in fikrine göre, 19. yüzyılın başında Rusya İmparatorluğu Akdeniz’de gösterdiği başarılarından, özellikle 1827 yılında Osmanlı donanmasını yenmesi ve Yunanlıların Osmanlı egemenliğinden çıkmasından sonra “*Avrupa Jandarması*” haline gelmiştir⁶⁰. Örneğin, 1881-1885 yılları arasında Rus donanmaları Akdeniz’de yaklaşık 150 sefere çıkmıştır⁶¹. Doğal olarak Akdeniz’de Rus bayrağı ile ticaret yapan gemilerin sayısında da artış olmuştur.

Osmanlı tebası denizci Yunanlılar, İstanbul’daki Rusya Büyükelçiliği’nden veya Odessa’ya giderek kısa sürede Rusya pasaportu alıyor ve gemilerinde Rusya bayrağı dalgalandırıyorlardı. 19. yüzyılda Karadeniz ve Akdeniz’de Rusya bayrağı ile denizlerde seyreden bin civarında geminin yarısından azı Rus tüccarlarına ait idi⁶².

1877-1878 Türk-Rus Savaşı sonrası imzalanan Ayastefanos Barış Antlaşması Rusya’yı Akdeniz ülkesine dönüştürüyordu. “*Ege Denizi’ne çıkan Bulgaristan vasıtasıyla Rusya da bir Akdeniz Devleti olabilecekti.... Bayezid Şehri ve Eleşkirt Ovası da Rusların elinde kalacak olursa Ruslar için İskenderun Körfezi’ne giden yol açılmış olacaktı*”⁶³. Akdes Nimet Kurat, Boğazları bir türlü ele geçiremeyen Rusların İskenderun Körfezi’ne çıkma arzusu ile daha sonraki yıllarda onların Ermeni meselesine olan ilgisi arasında doğrudan bağ olduğunu ifade etmektedir: “*Rusya’nın Ermenilerle ilgilenmesinin en mühim amili, Akdeniz’e çıkması arzusundan neşet etmekte idi. “Boğazlar” vasıtasıyla Akdeniz’e çıkmakta mütemadiyen birtakım engellerle karşılaşan Rusya, Ermenistan sahasını elde ettiği takdirde, İskenderun Körfezi üzerinden Akdeniz’e çıkmak mümkün olacak ve İskenderun’da büyük bir Rus deniz üssü kurulabilecekti*”⁶⁴. Rusların İskenderun Körfezi’ne çıkma girişimlerini onların her yolu deneyerek Akdeniz’de kalma politikalarının parçası olarak görebiliriz.

20. yüzyıla gelindiğinde Rus donanmasının gayelerinden biri de Akdeniz’e rahat açılabilme olmuştur. Bu görüşü şu sözlerden de anlayabiliriz: “*Er ya da geç bizim Karadeniz donanmamızın güç kullanarak Boğaz’dan geçmesi gerekecek ve böylelikle uzun zamandır istediğimiz Akdeniz ile engelsiz bağlantı kurma gerçekleşecektir*”⁶⁵.

Rusya Dışişleri Bakanı Muravyev Çar II. Nikolay’a gönderdiği 25 Ocak 1900 tarihli muhtırasında, İngiltere’nin savaş içinde bulunmasından istifade ederek Akdeniz’de, İspanya’dan satın almak suretiyle Zeuta’da bir üs yapılabileceği, fakat bunun çok maliyetli olacağını bildirmektedir⁶⁶.

⁵⁹ Şirokorad 2013, 101. O yıllardaki Rusya’nın Yunan politikası ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Staslavskaya 1961, 142-162; Deftarov 2003.

⁶⁰ Kadırbayev 2011, 18.

⁶¹ Şirokorad 2013, 196.

⁶² Şirokorad 2013, 146.

⁶³ Kurat 1990, 87-88.

⁶⁴ Kurat 1990, 212.

⁶⁵ Arens 1904, 65; Boltrukeviç 2014, 101.

⁶⁶ Kurat 1990, 111-112.

Orta Asya ve Kara Avrupa'sı Rusya'nın kara gücü olarak mevcudiyeti için ne kadar önemli ise, Karadeniz ve Boğazlar da Rus deniz gücü için jeopolitik açıdan o kadar önemliydi. Bundan dolayı, onlara göre: “Rusya'nın mukaddes tarihi vazifesi İstanbul Boğazı'nda yerleşmesidir. Bunun gerçekleştirilmesi her itibarda hususi bir mana taşımaktadır. Bunun muhakkak surette gerçekleşeceği ve bunun yapılması lüzumu herkesin şuurunda o kadar yer etmiştir ki, Rusya'nın Boğazları elde etmekten başka neler kazanacağını isbata kalkışmak beyhude yere gayret sarfetmek olur”⁶⁷.

Rimskiy-Korsakov, “Rusya'ya Neden Donanma Lazım?” adlı yazısında, uzun yıllardır Osmanlı ile savaştıklarını ve son öldürücü darbeyi bir türlü vuramadıklarına değinmiş ve Rusya'nın Osmanlı'ya karadan saldırarak yanlış yaptığını, yapılması gerekenin Akdeniz üzerinden Osmanlı'nın kalbi olan İstanbul'a donanma ile saldırmak olduğunu ısrarla ispat etmeye çalışmıştır⁶⁸. Çernyavskiy ise, Rusya'nın İstanbul'u ve Boğazları ele geçirmek için 1775, 1895 ve 1917 yıllarında ciddi girişimleri olduğunu ama bunların çeşitli sebeplerle gerçekleşmediğini, ama bunun Rusların bu emellerinden vazgeçtiği anlamına gelmediğini, Rusya'nın daha uygun bir zaman için bunu ertelediğini ifade ediyor⁶⁹.

Sonuç

Çarlık Rusyası'nın Akdeniz politikasının temelini tarihi, dini, ekonomik ve siyasi nedenler oluşturuyordu. Ruslar tarih sahnesine çıktıkları dönemlerden itibaren Bizans topraklarına ticaret ve soygun için geliyorlar ve bölgeyi iyi biliyorlardı. X. yüzyılda Rusların Ortodoks inancını benimsemeleri ve yapılan siyasi evlilikler, onların Bizans ile olan bağlarını güçlendirmiştir. Osmanlı'nın Bizans topraklarını ele geçirmesi Ruslar tarafından kabul edilemez bir gelişme olmuştur.

Rusya, çevresindeki Türk ve Slav halklarını kendine boyun eğdirip güçlendikçe, sıcak denizlere inme arzusu artmıştır. Çarlık Rusyası'nın dünya imparatorluğu olabileceğini I. Petro kanıtlarken, Rusların Akdeniz'de varlık gösterebileceğini de II. Katerina ispatlamıştır. Rusya'nın bu yayılma politikası Osmanlı Devleti'ni ortadan kaldırma veya Osmanlı'yı olabildiğince zayıf düşürme üzerine kurulmuştur. Rusya'nın Akdeniz'e donanma gönderme fikri de öncelikle Osmanlı'yı kuşatma altına alma stratejisi üzerine gerçekleştirilmiştir. Elbette, Çarlık Rusyası'nın Akdeniz'e çıkarak eski dünya ülkeleri ile ilişkilerinde kendi pozisyonunu sağlama almak, Karadeniz ile Akdeniz arasında gemi seferlerinin serbest olmasını sağlamakla ekonomisini güçlendirmek, Balkanlar'da etkili olmak gibi nedenleri de vardı. Rusya Akdeniz'e çıkarak deniz gücü olan devlet olduğunu da kanıtlamış oldu. Çarlık Rusyası yıkılana kadar Akdeniz'de kalarak pek çok kazanç elde edilmesine karşılık, asil hayalleri olan Boğazlara ve İstanbul'a sahip olma hususunda başarılı olamamıştır.

⁶⁷ Kurat 1990, 111.

⁶⁸ Rimskiy-Korsakov 1999, 62-63.

⁶⁹ Çernyavskiy 2006, 333-338.

BİBLİYOGRAFYA

- Acar 2009 K. Acar, *Rusya: Ortaçağ'dan Sovyet Devrimine*. İstanbul 2009.
- Arens 1904 E. İ. Arens, *Russkiy Flot. İstoriçeskiy Oçerk*. Sankt Petersburg 1904.
- Boltrukeviç 2014 V. N. Boltrukeviç, *Razvitie İmperatorskogo Rossiyskogo Flota vo Vtoroy Polovine XIX veka*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Moskova Üniversitesi. Moskva 2014.
- Bushkovitch 2012 P. Bushkovitch, *Büyük Petro*. İstanbul 2012.
- Vernadsky 2009 George Vernadsky, *Rusya Tarihi*. İstanbul 2009.
- Çernyavskiy 2006 S. V. Çernyavskiy, "Rossiya, Sredizemnoe More i Problema Çernomorskih Proливov". Sost.: S. P. Siriy, *Trudi Voенno-Morskikh İstoriçeskih Konferentsiy*. Sankt Petersburg (2006) 333-338.
- Defterov 2003 A. A. Defterov, *Greçeskiy Vopros v Politike Rossiyskoy İmperii Vo Vtoroy Polovine XVIII-Pervoy Treti XIX Vv*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kuban Devlet Teknolojik Üniversitesi. Maykop 2003.
- Dotsenko 2002 V. D. Dotsenko, *Mifi i Legendı Rossiyskogo Flota*. Sankt Petersburg 2002.
- Halfin 1986 N. A. Halfin, *Poslannik Petra I Na Vostoke. Posolstvo Florio Beneveni v Persiyu i Buharu v 1718-1725 Godah*. Moskova 1986.
- İşipek – Aydemir 2006 A. R. İşipek – O. Aydemir, *1770 Çeşme Deniz Savaşı: 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşları*. İstanbul 2006.
- Kadırbayev 2011 A. Ş. Kadırbayev, "Rossiyskie Voennıe Moryaki-Vihodtsı İz İnastrannih Familii v Vostoçnom Sredizemnomor'e. 1767-1833". *Elaginskie Çteniya V* (2011) 18-34.
- Karal 2011 E. Z. Karal, *Osmanlı Tarihi V*. Ankara 2011.
- Keleş 2009 E. Keleş, "Rusya'nın Sıcak Denizlere İnme Politikası (Alman Deniz Yüzbaşısı Stenzel'e Göre İstanbul'a En Kısa Yol)". *Tarih Araştırmaları Dergisi* 28/46 (2009) 89-142.
- Köse 2006 O. Köse, *1774 Küçük Kaynarca Andlaşması*. Ankara 2006.
- Kurat 1987 A. N. Kurat, *Rusya Tarihi*. Ankara 1987.
- Kurat 1990 A. N. Kurat, *Türkiye ve Rusya*. Ankara 1990.
- Lupanova 2008 M. E. Lupanova, "Greçeskiy Proekt" Ekaterini Velikoy". *İzvestiya Rossiyskogo Gosudarstvennogo Pedagogičeskogo Universiteta im. A. İ. Gertsena. № 65*. V V. Laptev, Moskva (2008) 198-207.
- Mammadov 2014 H. Mammadov, *Rus Dış Politikasında Stratejik-Zihinsel Süreklilik ve Putin'in Dış Politika Doktrini*. Ankara 2014.
- Mavrodin 1950 V. V. Mavrodin, *Naçalı Morehodstva Na Rusi*. Leningrad 1950.
- MMRI *Morskoye Ministerstvo Rossiyskoy İmperii Materialı dlya İstorii Russkogo Flota, Çast VI*. Podgotovlen İstorikom F. F. Veselago. Sankt Petersburg 1877.
- Nevskaya 1996 N. İ. Nevskaya, "İndiya i Peterburgskaya Akademiya Nauk". *Ariavarta* (1996) 14-30.
- Öztürk 2013 M. Öztürk, "Çarlık'tan Federasyona'a Rusya'nın Sıcak Deniz Algısındaki Öncelikli Konuların Genel Bir Değerlendirilmesi". *Ortadoğu Analiz* 5/60 (2013) 52-59.
- Petrov 1892 A. N. Petrov, *Russkaya Voennaya Sila II*. Moskova 1892.
- Podgorniy 1999 Y. Podgorniy, "Znaçenie Korsarskogo Flota Dlya Buduşey Rossii v

- Pervoy Godı Ee Vozrojdeniya”. A. Ye. Savinkin, *Voенno-Morskaya İdeya Rossii*. Moskva (1999) 137-141.
- Popov 1853 A. Popov, *Şoşeniya Rossii s Hivoy i Buharoy Pri Petre Velikom*. 1853.
- Riasanovsky 1993 N. V. Riasanovsky, *A History of Russian*. New York 1993.
- Riasanovsky – Steinberg 2011 N. V. Riasanovsky – M. D. Steinberg, *Rusya Tarihi*. Çev.: F. Dereli. İstanbul 2011.
- Rimskiy-Korsakov 1999 M. Rimskiy-Korsakov, “Zaçem Rossii Nujen Flot?”. A. Ye. Savinkin, *Voенno-Morskaya İdeya Rossii*. Moskva (1999) 60-68.
- Staslavskaya 1961 A. M. Staslavskaya, “Greçeskiy Vopros vo Vneşney Politike Rossii v Naçale XIX v. (1798-1807 gg.)”. *İstoriçeskie Zapiski* 48 (1961) 142-162.
- Şeşen 2001 R. Şeşen, *İslam Coğrafiyacılara Göre Türkler ve Türk Ülkeleri*. Ankara 2001.
- Şirokorad 2013 A. B. Şirokorad, *Rossiya Na Sredizemnom More*. Moskva 2013.
- Zürcher 2008 E. J. Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*. Çev.: Y. Saner. İstanbul 2008.